

NHỮNG VẤN ĐỀ HÔM NAY CỦA PHÁP LUẬT VÀ ĐẠO ĐỨC

PGS.TS. HOÀNG THỊ KIM QUẾ*

Pháp luật và đạo đức là những vấn đề không mới kể từ khi xuất hiện cũng như trong suốt hành trình lịch sử của mỗi quốc gia, dân tộc và toàn nhân loại. Nhưng có lẽ, chưa bao giờ vấn đề pháp luật và đạo đức lại được đặt ra một cách bức xúc như hiện nay trong xã hội pháp quyền, kinh tế thị trường và toàn cầu hoá. Pháp luật và đạo đức là mối quan tâm thường trực không chỉ của riêng ai.

Pháp luật và đạo đức là một trong những vấn đề vừa cụ thể, thường trực trong cuộc sống, vừa rộng lớn, hệ trọng mang tầm vóc “quốc gia đại sự” và nhân loại. Pháp luật và đạo đức luôn hiện hữu trong từng quan hệ xã hội, từng hành vi của con người nhưng đồng thời từ một phương diện khác, lại được coi là những vấn đề cao xa, khó thực hiện như một lí tưởng cần đạt tới, đạt bao nhiêu tốt bấy nhiêu. Những vấn đề hôm nay của pháp luật và đạo đức được đặt ra trong môi trường hoạt động và tương tác mới: Thượng tôn pháp luật, tự do được làm tất cả những gì luật không cấm; sự chuyển đổi nhiều giá trị, quan niệm đạo đức và động lực lợi ích đặc biệt là lợi ích kinh tế. Pháp luật và đạo đức cũng đang đứng trước những thách thức to lớn của quá trình hội nhập. Quan hệ xã hội đa dạng, phức tạp và ồn ào, sôi động thay thế cho sự bình lặng, giản đơn trong quá khứ. Những yếu tố truyền thống và hiện đại đang đan chéo vào nhau, len lỏi vào từng hành vi, quan hệ xã hội của con người hôm nay.

Hàng loạt vấn đề đang được đặt ra chẳng hạn, đạo đức sẽ như thế nào, con người ta sẽ thực hành đạo đức ra sao trong điều kiện “phủ sóng” rộng kín như hiện nay của pháp luật? Và ngược lại, pháp luật sẽ như thế nào trong điều kiện đạo đức đang có nhiều biểu hiện xuống cấp trong nền kinh tế thị trường và hội nhập? Ngày càng có nhiều vấn đề nảy sinh và cần đến sự đánh giá, cách giải quyết về phương diện đạo đức và pháp luật, như vấn đề đạo đức sinh học, đạo đức thương mại; đạo đức và pháp luật trong đời sống âm nhạc, đạo đức khoa học, công nghệ; đạo đức môi trường... Những tiến bộ to lớn của khoa học, công nghệ đã mang lại biết bao điều tốt đẹp và kì diệu cho đời sống xã hội loài người, làm xuất hiện những giá trị đạo đức như tính trung thực, tôn trọng thực tế khách quan, có trách nhiệm cao, bảo vệ môi trường sinh thái... Nhưng việc áp dụng những tiến bộ của khoa học, công nghệ cũng đặt ra nhiều vấn đề về pháp luật và đạo đức. Xã hội càng phát triển, càng hiện đại, các quan hệ xã hội càng đa dạng, đan xen nhau thì vai trò của những yếu tố đạo đức, càng được đề cao. Một khi trong tay con người hiện đại có đầy đủ những phương tiện kĩ thuật mạnh mẽ, có thể khiến cho hàng trăm, hàng nghìn và hơn thế nữa nhiều lần, những người xung quanh phải phụ thuộc vào thì những phẩm chất đạo

* Khoa luật - Đại học quốc gia Hà Nội

đức của người sử dụng kỹ thuật ấy sẽ là yếu tố hàng đầu để đảm bảo đời sống an toàn, hạnh phúc của những người khác. Cứ mỗi khi nảy sinh những vấn đề mới, quan hệ xã hội mới lại xuất hiện nhu cầu về điều chỉnh pháp luật, về đạo đức.

Trong khó khăn pháp luật và đạo đức lại càng thấy phải cần đến nhau, nương tựa vào nhau hơn rất nhiều so với trong quá khứ. Trong quá trình tương tác, hỗ trợ nhau đó cũng nảy sinh nhiều sự không tương thích, xung đột cục bộ giữa pháp luật và đạo đức. Giữa đạo đức và pháp luật có sự thống nhất bao hàm sự khác biệt, không đồng nhất, không thay thế nhau và loại trừ nhau mà luôn tồn tại trong một thể thống nhất. Đó chính là biện chứng của đạo đức và pháp luật trong mối quan hệ sinh tồn của chúng ở bất kì thời đại nào. Trong đời sống hiện nay, khi đánh giá một hành vi của con người gần như đã trở thành một thói quen là bao giờ người ta cũng xét đến phương diện pháp luật và phương diện đạo đức. Xuất phát từ những tiêu chí của đạo đức và của pháp luật, có thể xuất hiện những khả năng như sau: Hành vi hợp pháp đồng thời là hành vi hợp đạo đức; hành vi hợp pháp nhưng không hợp đạo đức; hành vi hợp đạo đức nhưng không hợp pháp; hành vi không hợp pháp và không hợp đạo đức. Mọi hành vi của con người đều phải được đánh giá từ phương diện đạo đức, thông qua dư luận xã hội. Nói đến con người, đến giá trị con người thì tất nhiên phải nói đến đạo đức, vì "*đạo đức là một lĩnh vực thực sự người*".⁽¹⁾

Pháp luật và đạo đức hôm nay được xem xét từ rất nhiều bình diện, nhiều cấp độ khác nhau:

- *Sự tác động của điều kiện xã hội hiện nay đến pháp luật và đạo đức*

Pháp luật và đạo đức trong bối cảnh hiện nay luôn chịu sự tác động mạnh mẽ của các nhân tố khách quan và chủ quan trong nước và quốc tế. Những vấn đề quốc tế, dân sinh, những vấn đề mà ngày xưa vốn chỉ đóng khung trong mỗi quốc gia, khu vực thì nay sớm muộn cũng chuyển hoá thành những vấn đề không biên giới, những vấn đề chung của nhân loại và cần đến giải pháp về pháp lí và đạo đức. Kinh tế thị trường, hội nhập đã và đang tác động đến đời sống pháp luật và đạo đức theo cả chiều hướng tích cực và tiêu cực. Kinh tế thị trường đề cao trách nhiệm cá nhân, sự tìm tòi, năng động, sáng tạo của cá nhân trong mọi hoạt động xã hội luôn được khuyến khích, lợi ích cá nhân được tôn trọng và đảm bảo. Bằng cách đó mà tạo dựng môi trường thuận lợi để cho con người tu dưỡng, rèn luyện đạo đức một cách thiết thực hơn và có những điều kiện vật chất để thực hành đạo đức. Tuy vậy, về phương diện pháp luật và đạo đức xã hội, nền kinh tế thị trường có những mặt tiêu cực không thể tránh khỏi như sự đề cao quá mức lợi ích cá nhân, vì lợi nhuận, vì đồng tiền con người ta có thể bất chấp tất cả, cả tình, cả nghĩa, cả đạo đức và luật pháp. Cái tốt, cái xấu, thật, giả chen lẫn vào nhau. Ngày càng có nhiều cơ sở kinh doanh làm giàu một cách chính đáng vì chữ tín của một thương hiệu, vì tôn vinh pháp luật và gìn giữ các giá trị đạo đức nhưng cũng không ít những kiểu làm giàu trái với pháp luật và đạo đức cứ ngang nhiên hay lạng lã diễn ra không dễ gì được phát hiện,

xử lí. Một điều rất đáng chú ý nữa là nhiều khi sự phản ứng của xã hội đối với các hành vi phi đạo đức có phần giảm sút. Xây dựng nhà nước pháp quyền, thực hiện dân chủ hoá sâu sắc và toàn diện, thượng tôn pháp luật, tôn trọng và bảo đảm các quyền con người đã thực sự làm thay đổi tư duy, dẫn dắt hành vi các cá nhân, tổ chức, công quyền theo hướng tích cực, hài hoà lợi ích cá nhân, cộng đồng và xã hội. Con người đã có ý thức tuân thủ pháp luật cao hơn trong mỗi hành vi của mình bởi cơ chế trách nhiệm pháp lí ngày càng rõ ràng, minh bạch và sự kiểm soát của dư luận xã hội trong điều kiện thông tin đa chiều, nhanh nhạy như hiện nay. Những tư duy pháp lí mới tiến bộ, nhân văn đã dần dần được nhân rộng, áp dụng vào công cuộc hoàn thiện nhà nước và pháp luật nhưng trong quá trình vận hành cơ chế đó, có không ít những hành vi tiêu cực, lợi dụng để trục lợi bất chính cả về kinh tế và tinh thần, danh dự.

- Pháp luật trong điều kiện của đạo đức hiện nay

Xét từ bình diện đạo đức, pháp luật đang tồn tại trong môi trường đạo đức rất phức tạp có nhiều yếu tố tích cực và không ít những yếu tố tiêu cực: Sự đan xen giữa đạo đức truyền thống với những tàn dư của đạo đức cũ phong kiến, những yếu tố đạo đức mới tiến bộ chen lẫn với những hiện tượng suy thoái đạo đức...⁽²⁾ Những tác động tiêu cực của kinh tế thị trường đã đặt mọi đối tượng dưới quan niệm hàng hoá hoặc tính chất hàng hoá, đặt quan hệ đạo đức, lối sống vào mối tương quan mua bán sòng phẳng, lạnh lùng. Về phương diện đạo đức xã hội thì cơ

bản vẫn kế thừa những lẽ sống nhân bản truyền thống như ý thức tự tôn dân tộc, cộng đồng, khoan dung, tương trợ lẫn nhau. Tuy vậy, trong quan niệm của nhiều người đặc biệt là thanh niên đã coi nhẹ đạo đức trong quan hệ giữa đức và tài, chạy theo lối sống thực dụng, sùng bái đồng tiền, lạng lách pháp luật và dư luận xã hội. Những biểu hiện trên của đời sống đạo đức đã tác động theo chiều hướng cản trở, tiêu cực cho việc thực thi pháp luật. Khi đạo đức đã xuống cấp thì dù pháp luật có hay đến mấy cũng trở nên vô nghĩa. Con người không hiểu biết về các chuẩn mực đạo đức thì cũng dễ dàng vi phạm pháp luật cũng như ngược lại, sự vi phạm pháp luật, pháp luật không nghiêm lại là tiền đề làm rối loạn kỉ cương đạo đức xã hội. Những vụ việc sai phạm pháp luật nghiêm trọng gần đây của một số quan chức nhà nước (rút ruột công trình, bán độ trong bóng đá; ăn chặn dự án xoá đói, giảm nghèo...) đã cho chúng ta rõ thêm bài học đắt giá về đạo đức và những sơ hở, bất cập của pháp luật, sự non kém, buông lỏng của quản lí. Nếu như trước đây đứng trước một hành vi, một nhận thức của cá nhân thì người dân chủ yếu là quan tâm, bình luận về phương diện đạo đức thì nay dư luận xã hội quan tâm cả hai phương diện - pháp lí và đạo đức. Những năm gần đây đã có sự chuyển hoá của quy phạm đạo đức vào nội dung pháp luật, vào hoạt động áp dụng pháp luật và lĩnh vực ý thức pháp luật. Đồng thời các yêu cầu của pháp luật cũng được chuyển tải vào các quan niệm, chuẩn mực đạo đức, ý thức và hành vi đạo đức của con người. Tiêu chí

đánh giá đạo đức cá nhân đã được bổ sung thêm ý thức và hành vi chấp hành pháp luật. Xã hội ngày càng quan tâm hơn về đạo đức nghề nghiệp, đặc biệt là những lĩnh vực như đạo đức tư pháp, y đức, được đức, đạo đức cán bộ nói chung.

- Đạo đức trong điều kiện hiện nay của pháp luật

Đạo đức đến lượt mình cũng đang tồn tại trong môi trường pháp luật đã có những đổi thay căn bản, một môi trường pháp luật của nhà nước pháp quyền, kinh tế thị trường, tự do và dân chủ, minh bạch và công khai. Các quan hệ xã hội cơ bản đã có pháp luật điều chỉnh. Nó khác xa với môi trường pháp luật trong quá khứ: Liệt kê, áp đặt, trói buộc, chưa thật sự quan tâm đến lợi ích chính đáng của cá nhân; thiếu công khai, minh bạch... Sự đổi mới pháp luật đã và đang tác động tích cực đến đời sống đạo đức cá nhân và xã hội như ý thức và hành vi tôn trọng pháp luật, danh dự, nhân phẩm, tính mạng, quyền sở hữu, các quyền con người, nâng cao trách nhiệm cá nhân trong các hoạt động xã hội. Con người từ chỗ còn thờ ơ, dửng dưng, coi thường hoặc e ngại với pháp luật thì nay đã quan tâm hơn, ngày càng có nhu cầu tìm hiểu và sử dụng pháp luật, từng bước hình thành ý thức, kỹ năng, bản lĩnh sử dụng pháp luật trong các hoạt động kinh tế, văn hoá xã hội. Pháp luật “phủ sóng” ngày càng sâu rộng đến các lĩnh vực quan hệ xã hội mà các cá nhân, tổ chức tham gia. Tuy vậy, vẫn còn nhiều tác động hạn chế, tiêu cực trong trường hợp các quy định pháp luật bất cập hoặc còn thiếu và đặc

biệt là từ hoạt động áp dụng pháp luật của các cán bộ, cơ quan nhà nước. Xây dựng nhà nước pháp quyền, các quan hệ pháp lý sẽ đẩy quan hệ tình cảm xuống hàng thứ yếu. Thay vì ý thức bổn phận đạo đức như trước đây, con người ý thức về quyền pháp lý nhiều hơn và nhiều khi đi đến chỗ thái quá, cực đoan, cá nhân chủ nghĩa.⁽³⁾ Khi có những mâu thuẫn, tranh chấp phát sinh, nhiều người đã ráo hoảnh vội vã sử dụng lối hành xử mất hết tình người. Người ta cũng có thể khai thác tối đa đến tận vi những khoảng trống, những kẽ hở, bất cập trong pháp luật, trong cơ chế, trong thủ tục, trình tự pháp luật để thực hiện những hành vi trái đạo đức nhưng về hình thức vẫn là hợp pháp. Nhiều khi người ta bị oan gia, oan sai là do các vi phạm từ phía các cơ quan công quyền mà xem ra là do đã có sự hành dân về thủ tục chứ mấy ai dám hành dân về luật nội dung đâu. Luật thủ tục phải phù hợp với luật nội dung thì mới có thể đưa luật nội dung vào cuộc sống, mới hạn chế đến mức thấp nhất sự ách tắc của các quy định pháp luật nội dung. Đời sống pháp luật, đời sống đạo đức xã hội ngày càng có thêm nhiều nhân tố mới vô cùng đa dạng và phức tạp với những vùng sáng, tối. Ở đây không còn ranh giới giữa đạo đức và pháp luật mà bộc lộ một nhân cách thiếu văn hoá hoặc phản văn hoá. Tính phức tạp, đa dạng của hành vi pháp luật và hành vi đạo đức chính là ở tâm điểm giao thoa, hoà quyện vào nhau này.

Một điều đáng phải quan tâm nữa là đạo đức đang ở trong điều kiện thực hành nguyên tắc của nhà nước pháp quyền “được

làm tất cả những gì luật không cấm”. Hiện nay, vẫn còn nhiều cách hiểu, cách vận dụng nguyên tắc này mà nhiều khi có cả sự lồng ghép lợi ích cá nhân hẹp hòi, không phù hợp về phương diện đạo đức và tinh thần pháp luật. Theo đó, có quan điểm cho rằng luật không cấm = luật có quy định ghi rõ điều bị cấm, hai là: Luật không có quy định = luật không cấm; ba là: Do vậy, cái gì luật không cấm (tức kể cả luật không quy định) thì = hành vi hợp pháp. Hai vấn đề đặt ra là: Luật không có quy định cấm và luật không có quy định bắt buộc thực hiện thì sẽ xử lí như thế nào, hành vi nào sẽ là hợp pháp? Khi cuộc sống còn đơn giản thì để giữ gìn đạo đức người ta có thể sử dụng những biện pháp thuần tuý xã hội như động viên, giáo dục, khích lệ bằng niềm tin, bằng cái nghĩa, cái tình như hồi chiến tranh. Còn nay khi chiến tranh đã đi qua, cái kinh tế, cái tự do chen chân vào thì con người lại rất cần đến pháp luật để bảo vệ đạo đức trong điều kiện mới và ngược lại, đạo đức là điều kiện đảm bảo cho việc tuân thủ pháp luật một cách có văn hoá. Con người ngày nay thực sự được tự do phát triển, phát huy tài năng của mình, làm giàu cho bản thân và cho đất nước nhưng tự do luôn đi đôi với trách nhiệm pháp luật và trách nhiệm đạo đức. Lòng tin nào cũng phải dựa trên cơ sở các quy định của pháp luật, một nguyên tắc vàng mà cuộc sống thị trường đã tạo dựng cho các cá nhân. Hiện nay, tư tưởng và hành vi làm giàu chính đáng là một phẩm chất đạo đức mới tiến bộ được pháp luật, dư luận xã hội thừa nhận, khuyến khích và bảo vệ.

- Đi tìm triết lí đúng đắn cho vấn đề đạo đức và pháp luật hôm nay

Vấn đề hôm nay của đạo đức và pháp luật, không chỉ là ở việc phải cải cách pháp luật, phải tăng cường pháp chế. Cũng không chỉ đơn thuần ở công việc giáo dục đạo đức truyền thống mặc dù điều đó là vô cùng cần thiết. Chính sự mong muốn của xã hội đối với pháp luật và đối với đạo đức hôm nay là tâm điểm của mối quan hệ mật thiết của hai phương tiện điều chỉnh quan hệ xã hội đặc biệt quan trọng này. Muốn có một hệ thống pháp luật tốt, có hiệu lực và hiệu quả, đủ sức điều chỉnh quan hệ xã hội trong bối cảnh mới thì phải quan tâm đến giáo dục, nâng cao và thực hành đạo đức. Ngược lại, trong điều kiện quan hệ xã hội đa dạng, phức tạp như hiện nay, đạo đức cần đến pháp luật hơn bao giờ hết, cả pháp luật trên văn bản, cả pháp luật trong thực tiễn. Đi tìm một triết lí phát triển đúng đắn trong quá trình giải quyết các mối quan hệ giữa đạo đức và pháp luật đó chính là lời giải tối ưu nhất của chúng ta hôm nay để xây dựng xã hội pháp quyền, phát triển bền vững. Cái chân lí tạo ra động lực phát triển đồng thời là triết lí phát triển không phải ở một bên đạo đức hay pháp luật mà chính là ở mối quan hệ biện chứng giữa đạo đức và pháp luật.⁽⁴⁾

Sự quan tâm đến đạo đức hiện nay không chỉ thuần tuý vì đạo đức đang bị xuống cấp mà còn là vì để khai thác sức mạnh, ưu thế của đạo đức, bổ sung, hỗ trợ cho pháp luật, hạn chế những nhược điểm vốn có của pháp luật và đạo đức. Đây là chỗ khác nhau trong mối quan hệ giữa đạo đức và pháp luật thời

nay so với thời xưa. Thời xưa, phạm vi điều chỉnh pháp luật rất hẹp, pháp luật nặng về những điều cấm đoán, trái lợi ích chính đáng của con người. Ngày nay, phạm vi điều chỉnh pháp luật rộng lớn, pháp luật xác nhận các quyền, tự do, dân chủ của con người. Tự do càng rộng thì càng cần đến đạo đức để đảm bảo cho sự tự do của người này không xâm phạm đến tự do của người khác. Dân chủ cần pháp luật và cần cả đạo đức để hạn chế những hành vi cực đoan, vô chính phủ trong thực hành dân chủ. Đạo đức cùng pháp luật là công cụ đắc lực bảo đảm cho sự hài hoà các lợi ích. Pháp luật chỉ có thể thực hiện được vai trò là phương tiện hàng đầu trong việc điều chỉnh các quan hệ xã hội khi có sự bổ sung, hỗ trợ của các quy phạm xã hội khác. Hiệu quả đấu tranh phòng và chống các vi phạm pháp luật, vi phạm đạo đức sẽ được nâng cao nếu như xã hội và Nhà nước quan tâm xây dựng môi trường xã hội – pháp lí cho những hành vi hợp pháp, hợp đạo đức, môi trường mà trong đó con người có điều kiện tự do, bình đẳng để lao động, sáng tạo, để làm ra và hưởng thụ những thành quả vật chất, tinh thần. Cần tạo dư luận xã hội để lên án những hành vi vi phạm đạo đức và pháp luật, ủng hộ, khuyến khích, tạo điều kiện cho những hành vi hợp pháp, hợp đạo đức. Hành vi hợp pháp là kết quả của quá trình hình thành nhân cách dưới tác động mạnh mẽ của môi trường xã hội.

Tuân thủ pháp luật – tức không làm điều pháp luật cấm đã khó song để chấp hành nghĩa vụ pháp lí hay làm bổn phận đạo đức, sử dụng đúng pháp luật, giữ cho cái tâm

trong sáng lại muôn ngàn lần khó hơn và thường khó bề kiểm soát. Tăng cường năng lực và phẩm hạnh đạo đức cho các cơ quan, cán bộ trực tiếp áp dụng pháp luật thì mới giảm thiểu được sự áp dụng pháp luật không đúng đắn, mới giảm đến mức thấp nhất sự oan sai, thua thiệt cho người dân. Phải tăng cường hơn nữa việc đưa các chuẩn mực, giá trị đạo đức tiến bộ vào trong pháp luật. Thực hiện lồng ghép giáo dục đạo đức và giáo dục pháp luật. Thu hút sự tham gia của các tầng lớp nhân dân vào xây dựng pháp luật, giám sát việc thực thi pháp luật cũng là những công cụ quan trọng để hoàn thiện pháp luật, củng cố, phát huy đạo đức truyền thống và đạo đức tiến bộ.

Pháp luật hay đạo đức thì cũng đều phải giải quyết vấn đề lợi ích, vấn đề tương quan giữa quyền và nghĩa vụ, sự tôn trọng và bảo đảm, bảo vệ, tôn vinh các giá trị, các quyền con người. Đây là những điều kiện thiết yếu để thực hành đạo đức, dân chủ và pháp luật. Không có hành vi nào của con người hoàn toàn thoát khỏi sự thúc đẩy của lợi ích. Để những hoạt động của từng người cụ thể đang theo đuổi các lợi ích khác nhau không triệt tiêu nhau và làm rối loạn xã hội, phải cần đến những phương thức điều tiết hành vi của con người mang ý nghĩa phổ biến. Đạo đức và pháp luật là một trong những phương thức như vậy. Muốn cho đời sống đạo đức được lành mạnh, pháp luật phải đổi mới theo các tiêu chí “chân - thiện - mỹ - ích”. Đồng thời phải củng cố, giáo dục đạo đức phù hợp với quan điểm tiến bộ hiện nay, cần kiểm liêm chính hiện nay phải được xác lập trên nền tảng cái đúng. Chí công vô tư hiện nay

phải được đặt trên cơ sở khoa học, thanh liêm chính trực ngày nay phải được đặt trên nền tảng pháp luật.⁽⁵⁾

Khai thác, phát huy tối ưu những ưu thế, sức mạnh riêng của đạo đức, bổ sung vào những khiếm khuyết của đạo đức bằng pháp luật luôn là triết lý quản lý xã hội đúng đắn. Nhà nước pháp quyền tôn vinh, thượng tôn pháp luật nhưng không loại trừ đạo đức, đạo luật chỉ mang tính pháp quyền khi phù hợp với đạo đức. Phần đầu không vi phạm pháp luật là điều cần thiết nhưng chưa đủ mà còn phải giáo dục đạo đức và kiểm soát về phương diện đạo đức ở mọi nơi mọi lúc, có như vậy mới giúp con người ta kìm chế cái ác, mới khuyến thiện.⁽⁶⁾ Nếu chỉ sống theo pháp luật, tuân thủ pháp luật không thôi thì chưa và không bao giờ có thể xây dựng được một xã hội có kỉ cương, trật tự, ổn định và phát triển bền vững. Pháp luật chỉ quy định một số ngưỡng mà rơi vào là phạm pháp còn lại không quy định, như vậy, con người ta có thể không rơi vào miền tội phạm, miền vi phạm pháp luật nhưng cũng có thể về phương diện đạo đức chưa phù hợp, chưa có tình thương người, tương trợ, giúp đỡ nhau chẳng hạn. Luật pháp chỉ quy định xử lí người ra bản án oan sai so với quy định của pháp luật nhưng lại không thể đo được sự gay gắt khắt khe bên trong của vị quan toà nọ.

Một trong những nguyên nhân dẫn đến sự yếu kém về pháp luật nằm ngay trong đạo đức và ngược lại. Sự thiếu luật pháp, luật pháp không đồng bộ và những kẽ hở của pháp luật là một trong những nguyên nhân gây ra các tệ nạn xã hội, suy thoái về đạo đức và về lối sống. Sự buông lỏng trong

công tác giáo dục đạo đức, thiếu sự quan tâm đến đời sống kinh tế, tinh thần của cá nhân cũng là những nguyên nhân quan trọng của tình hình vi phạm pháp luật, non yếu về pháp luật. Trong hoạt động khoa học, đào tạo, thông tin pháp luật cần mở rộng việc nghiên cứu tính pháp lí trong các vấn đề đạo đức và ngược lại, tính đạo đức trong các vấn đề pháp luật. Trong quản lý xã hội, muốn cho pháp luật được mọi người dân tôn trọng, tự giác thực hiện thì pháp luật phải được bảo vệ, phải thể hiện được những giá trị đạo đức, được nhân dân chấp nhận, ủng hộ, đồng tình. Để xây dựng, nâng cao lối sống đạo đức truyền thống và đạo đức tiến bộ của nhân loại cần phải tăng cường hiệu lực và hiệu quả của pháp luật, phải tính đến các yếu tố đạo đức trong các văn bản pháp luật và trong các quan hệ pháp luật thường nhật./.

(1).Xem: *Giáo trình đạo đức học Mác-Lênin* dùng cho các trường đại học và cao đẳng, Bộ đại học và trung học chuyên nghiệp, H., 1983, tr. 10.

(2).Xem: GS.TSKH. Huỳnh Khải Vinh (chủ biên), *Một số vấn đề về lối sống, đạo đức, chuẩn giá trị xã hội*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2001.

(3).Xem: GS.TSKH. Huỳnh Khải Vinh, Sđd.; Nguyễn Chí Mỹ, Nguyễn Thế Kiệt, “*Sự biến đổi của thang giá trị đạo đức trong xã hội ta hiện nay và việc nâng cao phẩm chất đạo đức của cán bộ*”, Tạp chí cộng sản, số 15/(8/1998).

(4).Xem: Vũ Khiêu, Thành Duy, *Đạo đức và pháp luật trong triết lí phát triển ở Việt Nam*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 2000.

(5). Trường Lưu (chủ biên), *Văn hoá và tiến bộ xã hội*, Viện văn hoá, Nxb. Văn hoá thông tin, Hà Nội, 1998, tr. 373.

(6).Xem: Hoàng Thị Kim Quế, “*Tình con người và những vấn đề của đạo đức, pháp luật*”, Tạp chí nghiên cứu lập pháp, số 3/2004.